

dr hab. Katarzyna Majbroda, prof. UW
Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej
Uniwersytet Wrocławski
e-mail: katarzyna.majbroda@uwr.edu.pl

Wrocław, dnia 02.01. 2022 r.

Recenzja osiągnięć naukowo-badawczych dr Piotra Fabisia w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie nauki o kulturze i religii

Przeprowadzona ocena na podstawie kryteriów zawartych w art. 219, ust. 1, pkt. 2 ze zm. Ustawy z dnia 20.07.2018 r. *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, dotyczy osiągnięcia naukowego, jakim jest monografia autorstwa doktora Piotra Fabisia pt.: *Zawsze błędzić pośród wiatrów. Antropologiczne studium ewolucji strukturalnej westernu filmowego* (Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2020 r., 309 ss.) oraz udokumentowanego dorobku badawczego, organizacyjnego i dydaktycznego.

*

Dr Piotr Fabiś jest absolwentem poznańskiej etnologii; ukończył studia magisterskie w 1992 r. w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, uzyskując tytuł magistra na podstawie obrony pracy pt.: *Religia i magia w teoriach francuskiej szkoły socjologicznej i antropologii strukturalnej Claude'a Lévi-Straussa* przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Anny Pałubickiej, recenzowanej przez prof. dr hab. Michała Buchowskiego. W 2003 r. Habilitant uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie socjologii w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, broniąc rozprawę doktorską pt.: *O narodzinach nowoczesnego relatywistycznego pojęcia kultury* przygotowaną pod kierunkiem prof. dr hab. Aldony Jawłowskiej; recenzentami pracy doktorskiej byli: prof. dr hab. Michał Buchowski oraz doc. dr hab. Marian Kempny. Dysertacja stała się podstawą do przygotowania monografii pt.: *Émile Durkheim jako teoretyk kultury*. Za wspomnianą książkę dr P. Fabiś otrzymał nagrodę indywidualną I stopnia Rektora UAM.

Zawodowo dr P. Fabiś jest związany z Uniwersytetem im. A. Mickiewicza w Poznaniu. W latach 2004-2019 Habilitant był zatrudniony na stanowisku adiunkta w Zakładzie Studiów Europejskich i Krytyki Kulturowej w Instytucie Etnologii i Antropologii Kulturowej UAM. Od 2020 pracuje jako adiunkt w Zakładzie Teorii i Metodologii Antropologii Instytutu Antropologii i Etnologii, na Wydziale Antropologii i Kulturoznawstwa UAM.

Ocena wskazanego osiągnięcia naukowego

Wskazany przez dr Piotra Fabisia osiągnięciem naukowym w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie nauki o kulturze i religii jest monografia pt.: *Zawsze błądzić pośród wiatrów. Antropologiczne studium ewolucji strukturalnej westernu filmowego* (Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2020 r. 309 ss.).

Monografia składa się z wprowadzenia, 8 rozdziałów, podsumowania, filmografii, bibliografii oraz streszczenia w języku angielskim. We wprowadzeniu dr P. Fabiś zaznacza, że „western jest mitem w pierwotnym znaczeniu tego słowa (...) mit jest opowieścią sakralną”; jest opowieścią o tym, co wydarzyło się w przeszłości, posiadając strukturę, która odnosi się do teraźniejszości i przyszłości, będąc „machiną do podróżowania w czasie”. Jednocześnie Autor podążając za Claude’em Lèvi-Straussem i Vladimirem Proppem, proponuje odkrywanie struktury westernów-mitów w toku analizy strukturalnej, przedstawiając ramę konceptualną swojej pracy. Trzeba przy tym zaznaczyć, że jest to zaledwie zarys założeń teoretycznych, który pozostawia w domyśle dokładne eksplikacje metodologiczne i epistemologiczne. Dr P. Fabiś nie rozwija bowiem wątku analizy morfologicznej Proppa, nie wyjaśnia jej podstawowych założeń oraz kategorii; analogiczne niedopowiedzenia dotyczą teorii mitu C. Lèvi-Straussa. Tym samym otwierająca książkę rama teoretyczna jest bardzo oszczędna. Autor zaznacza natomiast, że western-mit funkcjonuje jako rodzaj języka, którego „Ameryka używa, by rozumieć samą siebie”.

Dr P. Fabiś podąża za wzorem analizy strukturalnej W. Wrighta, ale w przeciwieństwie do autora *Sixguns and Society. A Structural Study of the Western* (1975) nie podejmuje dialogu z aktualnymi wykładnikami mitu, nie dokonuje również krytycznej reinterpretacji tej kategorii. O tym, że w zwięzły, lecz ciekawy poznawczo sposób można dokonać przedstawienia koncepcji mitu będącej naczelną kategorią analityczną w procesie analizy westernów przekonuje zarówno książka W. Wrighta, jak i np. publikacja Richarda Slotkina pt. *The Fatal Environment. The Myth of The Frontier in the Age of Industrialization, 1800-1890* (1998).

Wright w I rozdziale swojej książki – *Introduction. The Myth and the Method* prezentuje podstawy zawartej w niej analizy strukturalnej, nawiązując do morfologii V. Proppa, koncepcji mitu C. Lèvi-Straussa oraz analiz literackich fabuł Kennetha Burke’a, wyjaśniając przy tym, na czym polega popularność fabuł westernowych wśród społeczeństwa amerykańskiego, którego narodziny gatunek westernu afirmuje (1975: 7).

Wright polemizuje z C. Lèvi-Straussem w zakresie psychologicznego wymiaru mitu, uważając, że przyjęcie tezy o mitycznym myśleniu będącym emanacją ludzkiego umysłu nie docenia społecznego wymiaru powstawania mitu, co pokazuje na przykładzie analizowanych westernów. Socjolog podkreśla przy tym, że przyjmując koncepcję mitu Lèvi-Straussa, w większym stopniu koncentruje się na jego wymiarach komunikacyjnych, aniżeli na jego strukturze. Zdaniem Wrighta, antropolog nie traktował mitu jako pojęciowej odpowiedzi na uwarunkowania ludzkiego działania w sytuacji społecznej (1975:17). Tymczasem autor *Sixguns and Society...* analizował struktury fabularne westernów nie po to, „by ujawnić strukturę mentalną, ale po to, by pokazać, że mity danego społeczeństwa, poprzez swoją strukturę, komunikują porządek pojęciowy” (1975: 17).

Odwołując się do Proppa, Burke’a i Lèvi-Straussa, Wright dokonuje analiz struktury westernu, która może być, jego zdaniem, odczytywana pod kątem tego, jak jego społeczne znaczenia są przekazywane przez określoną symbolikę, proponując postrzeganie mitu „jako składającego się z dwóch analitycznie rozdzielnych komponentów: abstrakcyjnej struktury, poprzez którą ludzki umysł narzuca konieczny porządek oraz symbolicznej treści, przez którą formalna struktura jest stosowana do warunkowych, społecznie określonych doświadczeń” (1975:11). W *Sixguns Society...* wielokrotnie podkreśla się, że pod względem struktury mit jest podobny do języka, ponieważ jego elementy są uporządkowane według formalnych reguł łączenia, dzięki którym elementy te nabierają znaczenia. Elementami mitu są obrazy i działania narracji, a struktura, która je porządkuje, podobnie jak struktura języka, jest określona przez ogólne właściwości świadomości symbolicznej. Wright podkreśla przy tym, że formalna struktura mitu jest zawarta w symbolicznej treści, która jest społecznie specyficzna. „Treść ta przedstawia postaci i wydarzenia, opowiadając historię, którą członkowie społeczeństwa rozumieją i lubią” (1975:12).

Podążając za W. Wrightem – pionierem analizy strukturalnej westernów – dr P. Fabiś zdecydował się na analizę filmów, których premiera odbyła się po 1969 r., przypominając wyniki analiz amerykańskiego socjologa. Po przeczytaniu wstępu czuje się niedosyt. Autor zdecydował się bowiem na przypomnienie podstawowej wiedzy na temat mitu, nie odwołując

się do jego licznych omówieni, nowszych jego recepcji i reinterpretacji. Wright, na którego pomysłe analitycznym zbudował swoją książkę dr P. Fabiś, przedstawia teoretyczne zaplecze swoich analiz, wyjaśniając przydatność zapożyczonych kategorii oraz metod badawczych, a także konieczność modyfikacji niektórych z nich. Czyni to nie tylko w obszernym wstępie do *Sixguns and Society*, lecz także w zakończeniu (*Methodological Epilogue, Apendix*). Nie do końca przekonujący jest zamysł dr P. Fabisia, by znaczną część książki stanowiły opisy – streszczenia fabuł analizowanych westernów. Wspomnianą decyzję można by tłumaczyć chęcią możliwie najdokładniejszego przedstawienia przebiegu akcji westernów, których analiza strukturalna pozwala Autorowi na wyodrębnienie i nazwanie konkretnych funkcji fabularnych w nawiązaniu do koncepcji narratologii zastosowanej w *Morfologii bajki* Władomira Proppa. Zgodnie z zamysłem Autora w rozdziale została przedstawiona analiza fabuły klasycznej oraz struktury fabularnej wariantu zemsty. Pewną wątpliwość budzi część analityczna, która wbrew pozorom (szczegółowym streszczeniom fabuł) nie została w rozdziale wyeksponowana; w zamian Autor konkluduje streszczane fragmenty czterech westernów, podając wywnioskowane na ich podstawie szeregi funkcji, które, jego zdaniem, są tworzone w westernach przez określone wątki fabularne.

Ważnym rozpoznaniem zawartym w I rozdziale jest wskazanie na 16 funkcji, do których można, zdaniem Autora, zredukować akcję każdego klasycznego westernu. Jest to wniosek powtórzony za W. Wrightem (1975: 145-146), który nie został w monografii poddany reinterpretacji, próbie poszerzenia bądź twórczej transformacji. Dalej, podążając za Wrightem, dr P. Fabiś stwierdza, że w każdym westernie można wyróżnić 3 zbiory postaci: bohatera, społeczeństwo i złoczyńców. Jak pisze P. Fabiś, „wykrycie struktury opozycji binarnych sprowadza się do rozpoznania cech dystynktywnych, dzięki którym bohater różni się od członków społeczeństwa i złoczyńców”. Habilitant konstatuje o istnieniu trzech zbiorów postaci, których fabularna wyrazistość budowana jest dzięki 8 cechom dystynktywnym. Tak poprowadzona analiza struktury narracyjnej i struktury opozycji binarnych prowadzi Autora do wniosku, że „bohater, społeczeństwo i złoczyńcy są w istocie rzeczy wiązkami cech dystynktywnych, stanowiących człony opozycji binarnych”, co stanowi powtórzenie rozpoznania W. Wrighta, który odwołując się do koncepcji języka Ferdynanda De Saussure’a, wyprowadza z niej zasadę opozycyjności, która pozwala na wskazanie cech dystynktywnych i odróżnianie elementów języka, a ostatecznie powstanie znaczenia. W toku analizy socjologa wyłoniły się poszczególne charaktery – typy społeczne funkcjonujące w westernowych światach, których cechy konstytuują się w konkretnych akcjach i sytuacjach. Nawiązując

do koncepcji narracyjnych sekwencji Arthuro Danto, Wright poszukuje ich w narracyjnych fabułach westernów, postrzegając je jako wiązki Popperowskich funkcji (1975: 125).

W II rozdziale zatytułowanym *Umowa społeczna* (w książce Wrighta pt. *The Will West. The Mythical Cowboy and Social Theory* 2001 I rozdział nosi tytuł *The Social Contract*) przedstawiona została analiza fabuły o strukturze narracyjnej wariantu zemsty, z której Autor wyprowadził za Wrightem (1975: 68-69) 13 funkcji jednostek fabularnych, zauważając, że elementem wyraźnie odróżniającym fabułę westernu klasycznego i jej wariantu zemsty jest wizja społeczeństwa. W pierwszym modelu społeczeństwo jest w procesie powstania, a kontakt ze złoczyńcą wyraźnie mu zagraża. W drugiej wersji fabularnej – społeczeństwo, w którym funkcjonuje bohater szukający zemsty – jest już ukształtowane, ale jednak zbyt słabe, by ukarać swoich złoczyńców. Kolejną odsłoną analizy prowadzonej przez dr P. Fabisia w toku konsekwentnego podążania za wnioskami sformułowanymi przez W. Wrighta, jest lokowanie źródeł obu wariantów westernu w teorii umowy społecznej zawartej w publikacji Thomasa Hobbesa *Lewiatan czyli materia, forma i władza państwa kościelnego i świeckiego* oraz w *Dwóch traktatach o rządzie* Johna Locke'a. W obu teoriach etap powstania społeczeństwa poprzedza pozostawanie w stanie natury, który zdaniem Locke'a, jest stanem wojny, a wedle Hobbesa, cechuje się łatwością przeistaczania się w stan wojny. Obaj filozofowie akcentowali rolę, jaką w teorii umowy społecznej odgrywa kategoria wolności, która według Wrighta, oznacza równość szans, równość strukturalną, równość wobec prawa oraz równość ekonomiczną.

W takiej ramie teoretycznej dr P. Fabiś osadza swoje rozważania, przekonując, że Ameryka – kolebka westernów – stanowi egzemplifikację ewolucji, jaką w świetle rozważań Hobbesa i Locke'a przechodzi społeczeństwo od stanu natury do umowy społecznej. Wspomnianą strukturę Autor postrzega jako mit teoretyczny mający swój początek w pierwotnych lasach Ameryki, a fabuły westernów jako kulturowo i komercyjnie sprofilowane warianty tego mitu, choć nie rozwija jego rozumienia i egzemplifikacji. O micie teoretycznym pisze natomiast Wright, podkreślając, że „ teoria umowy społecznej opowiada pewną historię, teoretyczną historię pochodzenia społecznego. Jest to opowieść o racjonalnych jednostkach opuszczających Stan Natury, a mit kowbojski po prostu opowiada tę historię dla popularnego, kulturowego zrozumienia. W efekcie teoria umowy społecznej jest teoretycznym mitem, >>metahistorią<<, mitem ludzkich początków, jak twierdzi historyk Carl Pletsch” (2001: 27).

W tej części analiz dr P. Fabisia pojawia się także nawiązanie do Victora Turnera koncepcji *communitas*, która w perspektywie Autora stanowi część rzeczywistości i

społeczeństwa, przejawiając się krótkotrwale lub w formie mitycznych postaci prezentowanych w westernach. W społeczeństwie tworzonym przez racjonalne jednostki realizujące założenia teorii umowy społecznej bohaterowie pojawiający się w fabule działają w różnych obszarach życia, napędzając westernową akcję oraz sekwencyjność wskazanych powyżej funkcji. Natomiast same fabuły postrzegane przez Autora za Wrightem jako manifestacje umowy społecznej pokazują konieczność stosowania przemocy w procesie powstania społeczeństwa. W trybie odniesień do ustaleń Davida Schneidera w rozdziale rekonstruowana jest kategoria pokrewieństwa w życiu amerykańskiego społeczeństwa, której zrozumienie uznaje Autor za konieczne do analizy wątków fabularnych dotyczących relacji rodzinnych oraz zachowań seksualnych. Istotną kategorią badawczą wprowadzoną przez Autora jest także rasa i relacje rasowe zawarte w analizowanych filmach. Analizy pomieszczone w tym rozdziale wieńczy konkluzja korespondująca z rozpoznaniem Wrighta (rozdział 7: *Separating The Women* 2001: 143-157), iż w obu wariantach westernowych fabuł wciąż na nowo stwarzane społeczeństwo konstytuuje się w dziedzinie kultury za sprawą wolnych, racjonalnych białych mężczyzn zawierających małżeństwa, co stanowi praktykę wpisaną w porządek zakazu kazirodztwa i endogamię rasy, a zdaniem Autora, staje się ingerencją w proces nadzoru biogenetycznego, mającego zapewnić, że społeczeństwo będzie białe.

Rozdział IV traktuje o formule „poza prawem”. Dr P. Fabiś wychodząc od teorii Émile’a Durkheima i Marcela Maussa zawartej w szkicu pt.: *O niektórych pierwotnych formach klasyfikacji. Przyczynek do badań nad wyobrażeniami społecznymi*, zakłada, iż struktura społeczna odzwierciedla się w wyobrażeniach zbiorowych poprzez znaki i symbole, których znaczenie użyte w pracy nie zostało jednak dookreślone. Kontekstem treści zawartych w rozdziale jest krótka historia recepcji westernów w Ameryce lat 20., 30. aż do lat 50. XX w., kiedy rozwijał się przemysł odrywający społeczeństwo od rolnictwa. Autor przekonuje, iż w fabułach westernów tych czasów dominował rynek oraz rodzina, a bohaterowie – głównie mężczyźni – realizują swoje dążenia do równości rozumianej jako równość szans w staraniach o pracę w ramach powstającego rynku. Po streszczeniu fabuł analizowanych w rozdziale westernów Autor przedstawia wnioski dotyczące struktury narracyjnej z bohaterami wyjętymi spod prawa, w której nie ma złoczyńców. Ich rolę przejmują w tym wariantcie fabuły część podzielonego społeczeństwa, podczas gdy druga część odgrywa rolę całego społeczeństwa. W rozdziale zostało także wskazanych 15 funkcji odnalezionych przez Autora w analizie struktury narracyjnej tego modelu westernu oraz podkreślona różnica między tym wariantem, a dwoma wariantami struktury klasycznej, a mianowicie fakt, iż w tym przypadku

społeczeństwo jest wewnętrznie podzielone relacją konfliktu. W trzech analizowanych w rozdziale westernach Autor odnajduje krytykę teorii umowy społecznej manifestującą się w wizji społeczeństwa podzielonego na biednych i dobrych oraz bogatych i złych, która miała stanowić odpowiedź na wielki krach gospodarczy, który nastąpił w 1929 roku.

W rozdziale V dr P. Fabiś poddał analizie trzy westerny, których głównym tematem jest społeczeństwo oraz panująca w nim tyrania większości. W tym wariancie struktury narracyjnej całe społeczeństwo jest silne i złe, zatem nie ma w nim miejsca na złoczyńców; to społeczeństwo atakuje bohatera, linczując go lub czyhając na jego życie. Autor zauważa, że w wariancie westernów o, mówiąc za Wrightem, temacie przejściowym, dystrybucja cech dystynktywnych dokonuje się w układzie dwubiegunowym: społeczeństwo i bohater, przy czym większą część społeczeństwa tworzą rasiści, konformiści, osoby nietolerancyjne i tchórzliwe. Fabuły analizowanych westernów to zwierciadła dla społeczeństwa amerykańskiego lat 50. XX w., mówiące o zagrożeniu demokracji tyranią większości. Uobecnienia tego mechanizmu dr P. Fabiś poszukuje w maccartyzmie oraz w rasizmie rozwijających się w Stanach Zjednoczonych lat 40. i 50. XX w.

Habilitant kontynuuje swoje analizy w rozdziale VI, koncentrując się, zgodnie z porządkiem książki Wrighta, na westernach o fabule zawodowej z końca lat 50. XX w., w których znika bohater i pojawia się grupa będąca alternatywną dla społeczeństwa, odnajdując w nich 12 funkcji struktury narracyjnej przedstawionych wcześniej przez Wrighta (1975: 168). Autor podkreśla, że w tym wariancie westernów pojawia się niejednoznaczna kategoria społeczeństwa. Jak zauważa, bohaterowie filmów analizowanych w tym rozdziale zawsze znajdują się poza społeczeństwem, tworząc elitarną grupę zawodowców, którą spaja lojalność i szacunek oraz wiara w siłę pieniądza. Według dr P. Fabisia, ten wariant westernowych fabuł stanowi odzwierciedlenie głębokiego kryzysu ekonomicznego trwającego w Stanach Zjednoczonych do lat 40. XX w. oraz ukształtowania się w czasach uprzemysłowienia grupy ekspertów zarządzających kosztownymi nowymi technologiami oraz podejmujących istotne decyzje gospodarcze w sytuacji wyzwań, jakie pojawiły się po II wojnie światowej. W toku swoich analiz dr P. Fabiś podejmuje małą polemikę z W. Wrightem, stwierdzając, że badacz w analizach westernów realizujących fabułę struktury zawodowej, zignorował różnice między społeczeństwami, formułując uogólnienie, zgodnie z którym opozycja dobry/zły służy do odróżniania bohaterów od złoczyńców i od członków społeczeństwa. Zdaniem Habilitanta „w westernach tego rodzaju można zobaczyć zarówno złe, jak i dobre społeczeństwa, a także społeczeństwa zredukowane do tła czy środowiska, które nie są ani dobre, ani złe” (s. 228).

W rozdziale VII, rozluźniając inspiracje Wrightem, podjęto wątek anty-westernu, analizując gatunek filmowy z lat 50. XX w., będący wyraźną krytyką klasycznej filmowej fabuły westernowej, którą André Bazin określa terminem „*sur-western*”, a Robert Warshow jako „*anti-Western*”. Autor precyzuje znaczenie tego terminu, podkreślając, że jest to wersja westernu, która nie naśladuje rozpoznanych już struktur fabularnych, a zatem jest pozbawiona określonej struktury, a przez to wyzwala efekt realizmu. W latach 70., gdy ogłaszano śmierć westernu, pojawiły się 3 kolejne filmy, których fabuły przedstawiały, jak zauważa Autor, „śmierć Starego Zachodu, śmierć głównych postaci i nieuchronnie zbliżająca się śmierć samego gatunku” (s. 239), nie posiadając struktury, pokazując wszechobecne społeczeństwo. Rozdział zawiera rozpoznanie, że struktura społeczna odzwierciedla się w zbiorowych wyobrażeniach wyrażanych przez znaki i symbole, dlatego w filmach z lat 70. znalazły swoje odbicie przemiany społeczne tamtych lat, przyczyniając się do poczucia zbliżającego się końca westernu. Jako przykład Autor podaje, iż wśród bohaterów i społeczeństwa występują nie tylko biali, lecz także przedstawiciele różnych grup etnicznych. Zmianie podlega także westernowa reprezentacja instytucji małżeństwa, w filmach pojawia się muzyka czasów kontrkultury, a sam western staje się coraz bardziej komercyjny.

Dr P. Fabiś, nawiązując do koncepcji artysty autorstwa Pierre’a Bourdieu, dostrzega element wspólny łączący *Panią Bovary* Gustava Flauberta, obrazy Claude’a Moneta i westerny bez struktury, jakim jest obojętność wobec oczekiwań publiczności. Ostatecznie, Autor, podkreśla, że brak struktury i realizm oznaczają odrzucenie mitu, a zatem anty-western jest anty-mitem, nie rozwija jednak szerzej tej kwestii i nie wyjaśnia, jak działa anty-mit i jakie role odgrywa w życiu społecznym.

Ostatni rozdział książki zawiera analizę dwóch westernów z lat 90. XX w, *Tańczącego z wilkami* oraz *Bez przebaczenia*, których pojawienie się Autor postrzega jako rozpoczęcie trwającego do dziś „życia po śmierci tego gatunku”. Dr P. Fabiś przeprowadza drobiazgową analizę westernu pt.: *Bez przebaczenia*, w nawiązaniu do analizy mitu C. Lévi-Straussa, poszukując w jego fabule wątków tworzących mitemy. W rezultacie analizy wydarzeń w kontekście opozycji prawda/fałsz, majestat/trwoga, racjonalne/irracjonalne oraz rewolwerowcy/epigoni powstała opisana w tekście tabela składająca się z czterech kolumn zawierających łącznie 28 mitemów. Następnie Autor podjął się ich zestawienia i porównania, poszukując relacji, jakie zachodzą pod wspólnymi mianownikami – parami ww. opozycji. W krótkim podsumowaniu książki, w nawiązaniu do publikacji pt.: *O podziale pracy społecznej* Émile’a Durkheima, Habilitant wprowadza kategorię solidarności mechanicznej i organicznej,

następnie przypomina pracę Maxa Webera pt.: *Etyka protestancka a duch kapitalizmu*, by pokazać dwa odmienne style rozwijania refleksji o społeczeństwie, które stykają się jednak tam, gdzie nowoczesność wiąże się z indywidualizmem, a następnie przywołuje teorie społeczne Hobbesa i Locke'a. Jak ma się to rozpoznanie do analizy strukturalnej westernów? Autor wyjaśnia, że opozycja stan natury/społeczeństwo manifestuje się w westernowych opozycjach wilderness/cywilizacja oraz porządek natury/porządek prawa.

W ostatniej części książki zatytułowanej *Rozliczenie*, Habilitant powraca do jej początku, w której deklarował opisanie analizy strukturalnej westernów będącej kontynuacją pracy badawczej Willa Wrighta – autora *Sixguns and Society. A Structural Study of the Western* oraz *The Wild West. The Mythical Cowboy and Social Theory*, wskazując na rozpoznania i wnioski z przeprowadzonych analiz, które korespondują z ustaleniami Wrighta lub są wobec nich polemiczne. Autor przypomina, że wychodząc od mitu teoretycznego i teorii umowy społecznej wskazał na mit realizowany w strukturach narracyjnych westernów, które opowiadają o tym, co wydarzyło się „na początku” lub „dawno temu”, umożliwiając interpretację terażniejszości i przyszłości. Stąd też zamysł Habilitanta, by wariant westernu o strukturze klasycznej oraz wariant zemsty analizować jako nośniki amerykańskiej ideologii lub „amerykańskiej ludowej socjologii”. Następnie streszcza 6 zaprezentowanych w kolejnych rozdziałach monografii etapów ewolucji struktury filmowego westernu. Całość domyka filmografia, bibliografia oraz streszczenie w języku angielskim.

W znacznych fragmentach książki dominują szczegółowe streszczenia fabuł analizowanych westernów, które niejednokrotnie przesłaniają *passusy* zawierające interpretacje lub komentarze Autora. Najwięcej refleksji autorskich znajduje się w dwóch końcowych rozdziałach. Domyślam się, że zakładanym celem monografii było jak najdokładniejsze przedstawienie bohaterów, relacji między nimi, społeczeństwa oraz konkretnych wydarzeń i sytuacji, które tworzą powtarzające się elementy struktury narracyjnej westernów. Niemniej można odnieść wrażenie, że brak jasnych wykładni analizy strukturalnej oraz metodologicznej i epistemologicznej drogi dochodzenia do prezentowanych w monografii wniosków wynika z bardzo wyraźnej koncentracji dr P. Fabisia na pomysłe W. Wrighta i wypracowanych w książce pt. *Sixguns and Society...* wnioskach. Całość stanowi niewątpliwie świadectwo uważnej i zaangażowanej poznawczo recepcji westernów, lecz domaga się przy tym jasnego dookreślenia kategorii analitycznych, a także przebiegu deklarowanej przez Autora analizy strukturalnej. Po lekturze monografii pojawia się ważne pytanie, co i w jakim stopniu wnosi praca naukowo-badawcza dr Piotra Fabisia do rozwoju

antropologii i w jakim stopniu poszerza jej zasoby o ważne i przydatne kategorie, pojęcia, teorie i metody analityczno-badawcze.

Wydaje się, że praca dr P. Fabisia wpisuje się w dobrze już rozpoznany nurt antropologii filmu i poszerza wyobraźnię naukową dyscypliny o nowe pole badawcze, jakim są fabuły westernów filmowych odzwierciedlające, jak pisze Autor, różne momenty funkcjonowania społeczeństwa amerykańskiego od lat 30. do lat 90. XX wieku. Jednak życzliwa i otwarta na rozmaite przedsięwzięcia antropologiczne recepcja tej książki nie pozwala na pominięcie pytań pojawiających się w toku tej lektury. W jaki sposób w książce została zoperacjonalizowana kategoria mitu i dlaczego Autor zdecydował się na podążanie za jego rozumieniem zaproponowanym przez C. Lévi-Straussa, nie wyzyskując dla swojej pracy (choćby w trybie dyskusji) nowszych sposobów rozumienia i badawczego użycia tej kategorii? Na to pytanie nie znajduję w książce odpowiedzi. Instruktywne są natomiast pod tym względem zarówno publikacje W. Wrighta, jak i teksty źródłowe C. Lévi-Straussa przywoływane w książce oraz nieuwzględniona publikacja Rolanda Barthesa pt.: *Wstęp do analizy strukturalnej opowiadań*. W kontekście deklarowanej przez Autora analizy strukturalnej ciekawe poznawczo mogłoby być np. nawiązanie do strukturalistycznych analiz postaci przeprowadzanych przez Claude'a Bremonda, Tvetana Todorova, Algirdasa Juliena Greimasa, w których bohaterowie fabuł są postrzegani nie ze względu na swoje cechy psychofizyczne, lecz, podobnie jak w książce dr P. Fabisia oraz W. Wrighta, przez pryzmat swoich działań oraz relacji nawiązywanych z innymi aktantami, które wpływają na przebiegi analizowanych fabuł, pozwalając na wyodrębnienie w nich powtarzalnych sekwencji narracyjnych.

W ocenie monografii wskazanej przez dr P. Fabisia jako najważniejszego osiągnięcia naukowego należy zaznaczyć, iż jest ona w zamyśle Habilitanta kompozycyjnie i merytorycznie intertekstualna. Jej rdzeniem są bowiem bardzo liczne odwołania Autora do dwóch wymienianych wyżej publikacji W. Wrighta, a zamysłem kompozycyjnym podążanie za wypracowaną przez socjologa analizą strukturalną westernowych fabuł w celu sprawdzenia przydatności tej analitycznej maszyny. Taki sposób prowadzenia naukowych narracji może budzić kontrowersje, zwłaszcza w sytuacji, gdy ocenia się oryginalność i jakościowy wkład monografii w poszerzenie imaginariów dyscypliny. Nie musi być to jednak przesłanka dyskwalifikująca ocenianą pracę. Habilitant przeprowadza swoją analizę zgodnie z rytmem badań, na które się powołuje i wprost mówi o celach porównawczych. Zastanawia jednak fakt wyboru takiej osi metodologicznej oraz powody, dla których dr P. Fabiś nie wspominał choćby na prawach sygnału o antropologii filmu, mimo że pole badawcze, po którym się porusza

zdecydowanie zachęca do podjęcia tego wątku, a książka dr P. Fabisia wpisuje się wyraźnie w przemilczany w niej nurt. W konsekwencji wspomnianych przemilczeń przeoczone zostały publikacje, również polskich badaczy, których pojawienie się w monografii w trybie dialogicznego nawiązania lub po prostu rekonstrukcji wiedzy zastanej byłoby zasadne. Autor dokonał natomiast sprawnego przeglądu kilku wybranych publikacji, których przypomnieniu poświęcił również swoje artykuły publikowane w monografiach i czasopismach. Nawiasem mówiąc, bibliografia książki jest skromna, co nie musi wprawdzie stanowić zarzutu, ale jednocześnie wskazuje na ścisły zakres poznawczych inspiracji Autora.

Niemniej, biorąc pod uwagę całą monografię, należy docenić jej aspekty poznawcze, a także niewątpliwą pasję (jak zakładam) miłośnika westernów-badacza, która w tej książce jest widoczna. Dr P. Fabiś przekonuje, że w fabułach westernów zakumulowany jest „stan świadomości amerykańskiego społeczeństwa”, a ewolucja struktury narracyjnej stanowi odzwierciedlenie przemian społeczno-kulturowych, gospodarczych i politycznych zachodzących w społeczeństwie amerykańskim. Jednocześnie, zgodnie z deklaracją zawartą we wprowadzeniu, poddaje westernowe fabuły analizie strukturalnej, koncentrując się na powtarzalnych elementach tego gatunku filmowego, wyprowadzając z analizy struktury narracyjnej określone funkcje oraz cechy dystynktywne pozwalające na odróżnienie najważniejszych elementów świata przedstawionego – bohatera/ów, społeczeństwa i złoczyńców. Pokazuje przy tym, w myśl założeń przywoływanego przez siebie Roberta Warshowa, że „powtarzalność jest fundamentalną właściwością westernu jako gatunku filmowego”. Nie wiadomo, dlaczego Autor nie zdecydował się na poszerzenie tej ramy i osadzenie swojej pracy w rozleglejszych kontekstach teoretycznych i metodologicznych w ściślejszych powiązaniach z koncepcjami teoretycznymi i wnioskami formułowanymi w ramach antropologii społeczno-kulturowej i szerzej we współczesnych naukach społecznych i humanistyce, co niewątpliwie wzmocniłoby antropologiczną wartość monografii.

Ocena pozostałej działalności naukowo-badawczej

Po uzyskaniu tytułu doktora badania i publikacje naukowe dr P. Fabisia koncentrowały się wokół dwóch zasadniczych wątków tematycznych. Pierwszy z nich to teoria kultury Émile Durkheima rozważana w kontekstach społeczno-kulturowych. W 2008 r. Habilitant opublikował monografię pt.: *Émile Durkheim jako teoretyk kultury*, która stanowi uzupełnienie i poszerzenie analiz i interpretacji zawartych w rozprawie doktorskiej. Habilitant poświęcił teorii kultury francuskiego badacza również trzy artykuły opublikowane w czasopismach naukowych. Najważniejszym z nich jest tekst pt.: *Durkheima historia osobista i prawa historii*

(2010), w którym Autor przekonuje, że teoria zawarta w książce pt.: *O podziale pracy społecznej* bierze początek w doświadczeniach życiowych francuskiego socjologa. Dr P. Fabiś wyprowadza w swoich rozważaniach analogię między sposobem, w jaki Durkheim opisywał społeczną ewolucję ludzkości jako proces przebiegający od dominującej solidarności mechanicznej do dominacji solidarności organicznej, jednocześnie pojmując ten proces jako laicyzację. Autor poszukuje tych dwóch ścieżek w życiowej drodze badacza wiodącej od religijnej, tradycyjnej rodziny żydowskiej do Paryża – miasta, w którym socjolog podczas studiów w *École Normale Supérieure* odszedł od judaizmu. Z kolei w artykule pt.: *Dwie durkheimowskie utopie* (2011) Habilitant zawarł interpretację epistemologicznych i metodologicznych poglądów Durkheima, przedstawiając ewolucję jego myśli od pozytywizmu, którego manifestem są *Zasady metody socjologicznej*, do poglądów wyrażonych w zakończeniu *Elementarnych form życia religijnego*. Trzeci z artykułów pt.: *Émile Durkheim i nieświadomość zbiorowa* (2013) omawia znaczenie durkheimowskiej definicji samobójstwa w dziedzinie krytyki kulturowej.

Drugi wyraźny wątek tematyczny zajmujący Habilitanta to współczesne mity oraz western jako gatunek filmowy i jego strukturalna ewolucja. W ramach analiz oraz interpretacji tych zagadnień powstała monografia będąca głównym i najważniejszym osiągnięciem Habilitanta w okresie po obronie doktoratu. W 2016 r. ukazał się artykuł P. Fabisia zatytułowany *Gary Cooper znowu w siodle* (2016) będący analizą i interpretacją plakatu wyborczego Komitetu Obywatelskiego "Solidarność" przedstawiającego Gary'go Coopera jako szeryfa Willa Kane'a omawiający plakat jako signifiant odnoszące się do signifié, którym jest niepodległość. Autor podkreśla, iż to, co było plakatem wyborczym z czasem stało się nośnikiem polskiego mitu niepodległościowego. Artykuł zatytułowany *Pokrewieństwo teorii* (2016) jest z kolei próbą powiązania dwóch wariantów teorii umowy społecznej wypracowanych przez Hobbesa i Locke'a z antropologicznym wariantem tej teorii zawartym w *Elementarnych strukturach pokrewieństwa* Claude'a Lévi-Straussa i antropologiczną interpretacją amerykańskiego pokrewieństwa przedstawioną przez Davida Schneidera w książce pt.: *American Kinship. A Cultural Account*. To powiązanie myśli Hobbesa i Locke'a z ideami rozwijanymi przez strukturalistów badających zjawisko i relacje pokrewieństwa stało się częścią interpretacji, którą Habilitant zawarł w artykule pt.: *Stosunek seksualny i społeczeństwo w «Poszukiwaczach» Johna Forda* (2017). Tekst został włączony do monografii wskazanej przez Habilitanta jako główne osiągnięcie naukowo-badawcze w postępowaniu habilitacyjnym. W artykule *Czy Ferdinand de Saussure polubiłby Pierre'a*

Bourdieu? (2017), Autor przedstawia tezę, według której, przekonanie, iż język naturalny jest zbudowany z reguł lub norm, zawiera ten sam błąd, który tkwi w przekonaniu, że globus jest planetą. W celu dekompozycji tego założenia dr P. Fabiś odwołuje się do krytyki pojęcia „reguły” przeprowadzonej przez Pierre’a Bourdieu. Z kolei artykuł pt.: *Robert Warshow i efekt realizmu* (2017) zawiera rozważania na temat kategorii anty-westernu, podejmując próbę określenia, które westerny realizują ten wariant przez odwołanie się do efektu realizmu. Wątek ten został następnie włączony do monografii wskazanej w autoreferacie i wniosku habilitacyjnym jako główne osiągnięcie naukowo-badawcze.

Dr Piotr Fabiś jest Autorem **2 monografii autorskich; 6** (5 powstało po uzyskaniu tytułu doktora) artykułów opublikowanych w polskich czasopismach naukowych („Lud”, „Literatura Ludowa”, „Zeszyty Etnologii Wrocławskiej”, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty”, których tematyka odzwierciedla jego zainteresowania naukowe oraz **4** (3 po uzyskaniu tytułu doktora) artykułów opublikowanych w polskich monografiach. Jest również współredaktorem (wraz z Jackiem Bednarskim) monografii pt.: *Etnologia uniwersytecka w Poznaniu 1919-2009* (2009), wydanej z okazji 90-lecia uniwersyteckiej etnologii w Poznaniu i IV zjazdu absolwentów. Habilitant wskazuje też na autorstwo **1** recenzji pracy naukowej opublikowanej na łamach „Ludu”. Na podstawie danych programu Publish or Perish, baza Google Scholar liczba cytowań wynosi 14, indeks Hirscha: 1.

W okresie 2003-2020 Habilitant wziął czynny udział w **3** krajowych konferencjach naukowych (2008, 20015, 2016), wygłaszając referaty. W wykazie osiągnięć naukowych dr P. Fabiś nie wykazuje udziału w konferencjach międzynarodowych ani też członkostwa w komitetach organizacyjnych konferencji, sympozjów, itp. W latach 2003-2020 Habilitant nie był kierownikiem żadnego krajowego ani też międzynarodowego grantu badawczego, nie wykazuje również udziału w projektach grantowych jako współuczestnik-wykonawca. Habilitant nie był i nie jest członkiem żadnego komitetu redakcyjnego lub rady naukowej czasopism ani też członkiem towarzystwa naukowego. W latach 2003-2020 Habilitant nie odbył żadnego stażu w krajowych i/lub zagranicznych instytucjach naukowych. Nie wykazuje również żadnych form naukowej współpracy międzynarodowej. Do pozanaukowych, popularyzacyjnych aktywności Habilitanta należy zaliczyć realizację działania artystycznego, a mianowicie przygotowanie wraz z prof. dr hab. Małgorzatą Hajewską-Krzysztofik scenariusza pt.: *Baśń o Andersenie*, na podstawie którego powstało przedstawienie dyplomowe studentów IV roku Wydziału Aktorskiego Państwowej Wyższej Szkoły Teatralnej im Ludwika Solskiego w Krakowie (aktualnie: Akademia Sztuk Teatralnych

im. Stanisława Wyspiańskiego w Krakowie). Przedstawienie na podstawie powyższego scenariusza wyreżyserowała prof. dr hab. M. Hajewska-Krzysztofik, a jego premiera dożyła się 10 stycznia 2015 roku.

Ocena osiągnięć dydaktycznych

W latach 2004-2020 dr P. Fabiś prowadził 23 rodzaje zajęć akademickich (wykłady, ćwiczenia, konwersatoria i seminaria), w tym 19 kursów na podstawie autorskich sylabusów. Habilitant prowadził zajęcia dla studentów wszystkich lat studiów licencjackich i magisterskich na kierunku etnologia na UAM. Prowadził również zajęcia dla studentów bałkanistyki. Jego zainteresowania badawcze znalazły odzwierciedlenie w aktywności dydaktycznej, czego potwierdzeniem są prowadzone zajęcia dotyczące analizy westernu filmowego i wykłady z zakresu metodologii nauk społecznych, w których brali udział studenci Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza studiujący na różnych kierunkach. Zajęcia prowadzone przez dr P. Fabisa to: Kultura a język; Semiologia kultury; Teoria kultury; Analiza kultury; Współczesne orientacje w etnologii i antropologii kulturowej; Współczesne nurty myśli antropologicznej; Historia myśli antropologicznej; Socjologia; Metodologia nauk humanistycznych; Metodologia nauk społecznych z elementami logiki; Podstawy warsztatu naukowego; Analiza strukturalna filmu fabularnego; Western – mitologia nowoczesności; Ewolucja struktur mitycznych westernu; Strukturalna analiza westernu; Kultura popularna; Interpretacja wytworów kultury popularnej; Problemy antropologii sztuki. Habilitant prowadził również seminarium etnologiczne, proseminarium, seminarium licencjackie oraz laboratorium metodyczne oraz nauki pomocnicze bałkanistyki. W roku akademickim 2015/2016 w ramach laboratorium metodycznego koordynował (wraz z dr Zbigniewem Szmytem) badania pamięci migracyjnej na Ziemi Dobrzyńskiej, współpracując z Muzeum Ziemi Dobrzyńskiej w Rypinie. W roku akademickim 2016/2017 ramach Laboratorium (Pokrewieństwo – mobilność – ekonomia – tożsamość – środowisko. Wybrane zagadnienia życia społecznego na pograniczu kaszubskim gm. Krokowa, pow. Pucki ze szczególnym uwzględnieniem osady Dąbki) koordynował (wraz z dr Mariuszem Filipem) badania w Dąbkach, w powiecie puckim na Kaszubach. Habilitant był promotorem **31** i recenzentem **20** prac licencjackich napisanych przez studentów etnologii na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Trzeba przy tym podkreślić, że powyższe informacje wskazują na wieloletnie doświadczenie dydaktyczne Habilitanta i jego niewątpliwe zaangażowanie w ten obszar działalności akademickiej.

Konkluzje

Doktor Piotr Fabiś jest doświadczonym etnologiem, antropologiem. Osiągnięcie naukowe Habilitanta wypracowane podczas dotychczasowych analiz warte jest dalszych badań osadzonych w różnych kontekstach teoretycznych i metodologicznych. Habilitant posiada kompetencje, wiedzę i doświadczenie niezbędne do tego, by rozwijać zarówno swoje analizy, jak i społeczno-kulturowe oraz ekonomiczno-polityczne ich wykładnie. W mojej ocenie przedłożona do oceny monografia autorska stanowi opracowanie, które może zainteresować nie tylko fanów westernów. Postrzegam ją przede wszystkim jako wyraz zaangażowania i pasji badawczej Habilitanta, który podążając za pomysłem i metodą analizy strukturalnej fabuł westernowych wypracowaną przez W. Wrighta, zaoferował niepowszechną na gruncie polskiej antropologii metodę analizy fabuł kultury popularnej. Antropologiczny apendyks będący kontekstem podejmowanych przez dr P. Fabisia analiz z pewnością nie wyczerpuje możliwości zastosowania w monografii perspektywy antropologicznej, która pojawia się w jej tytule, niemniej pokazuje jeszcze jedno pole badawcze w przestrzeni kultury popularnej otwarte na antropologiczne eksploracje w retroaktywnych użyciach strukturalistycznej wyobraźni.

Biorąc pod uwagę cały dorobek Habilitanta oraz fakt, iż przedłożył do oceny, poza głównym osiągnięciem naukowym, co najmniej dwa osiągnięcia, które spełniają kryterium istotnego wkładu w rozwój dyscypliny (artykuły w czasopismach naukowych oraz monografia powstała na podstawie pracy doktorskiej) uważam, że całokształt jego działalności naukowo-badawczej rozwijanej po otrzymaniu tytułu doktora w podstawowym stopniu spełnia wymogi określone w Ustawie. W świetle powyższego popieram wniosek o przyjęcie wskazanego osiągnięcia naukowego za podstawę przewodu i dopuszczenie Habilitanta do następnych jego etapów.

Katarzyna Hajbader
Katarzyna Hajbader